

Alicja Wójcik

"Narodowa Demokracja w województwie lubelskim w latach 1919-1928" Ewa Maj, Lublin 2002 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 10, 202-204

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Książka *Druga wielka emigracja 1945–1990* zasługuje, by stać się podstawową pozycją w przedmiocie rozważań, których dotyczy. Można ją polecić nie tylko osobom zainteresowanym historią czy polityką; również tym, którzy chcieliby bliżej poznać zagadnienie wychodźstwa (1945–1990). Jest pozycją mającą duże walory poznawcze i edukacyjne. Zawiera bogaty materiał informacyjny. Stanowi ciekawą i wciągającą lekturę, zasługującą na uwagę.

Marcin Wichmanowski

Ewa Maj, *Narodowa Demokracja w województwie lubelskim w latach 1918–1928*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 2002, s. 338

Literatura naukowa poświęcona Narodowej Demokracji w okresie II Rzeczypospolitej wzbogaciła się o dzieło przedstawiające dzieje tej formacji w województwie lubelskim w latach 1918–1928. O ile działalność tego ruchu została w znacznym stopniu opracowana w odniesieniu do Polski zachodniej – Wielkopolski, Górnego Śląska, Pomorza, to zakres badań podejmujących tę problematykę w innych regionach w tym i na Lubelszczyźnie jest dość skromny. Wskazać tu można na prace poświęcone dziejom ruchu narodowego w Lubelskiem Zygmunta Łupiny czy Wojciecha Łocheńskiego na Podlasiu. Tematyka działalności endecji była podejmowana w badaniach nad dziejami innych ruchów politycznych czy w ramach opracowań biografii polityków stale bądź czasowo związanych z Narodową Demokracją na Lubelszczyźnie.¹

Na tym tle dzieło Ewy Maj wypełnia w sposób znaczący lukę w procesie poznawania regionalnego aspektu dziejów jednego z głównych nurtów politycznych działających na ziemiach polskich od przełomu XIX i XX wieku. Temat ten tym bardziej godny był uwagi, że autorka podjęła się całościowego opracowania problematyki ruchu, starała się weryfikować dotychczasowe ustalenia, w tym dość ogólnikowe opinie o roli endecji w regionie, który nie był uznawany za bastion wpływów narodowych. W dorobku naukowym autorki dzieło to stanowi kolejną pozycję w procesie badań, jakie prowadzi nad działalnością i myślą polityczną ruchu narodowo-demokratycznego.²

Autorka zgromadziła bardzo solidną i zróżnicowaną bazę źródłową. Na pierwszy plan wysuwa się wykorzystanie materiałów archiwalnych zgromadzonych w archiwach i bibliotekach, zwłaszcza zaś w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Lublinie, Archiwum Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie oraz Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz Bibliotece Hieronima Łopacińskiego w Lublinie. Bardzo szeroko prezentowane są także źródła drukowane. Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie dokumentów

¹ Niepublikowana praca doktorska: Z. Łupina, *Narodowa Demokracja w Lubelskiem 1919–1926: zasięg organizacyjnych i politycznych wpływów na terenie województwa lubelskiego*. Maszynopis w Bibliotece Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie; id., *Zasięg organizacyjnych i politycznych wpływów endecji w województwie lubelskim w latach 1927–1930*, „Rocznik Lubelski”, t. XI, 1968, s. 70–85; id., *Organizacje satelickie Związku Ludowo-Narodowego*, „Kwartalnik Historyczny” 1982, r. 4, s. 601–626; W. Łocheński, *Narodowa Demokracja w powiecie bialsko-podlaskim w latach 1919–1939*, „Podlaski Kwartalnik Kulturalny” 1997, nr 3, s. 24–41; J. Janicka, *Maurycy hrabia Zamoyski: Zarys losów życiowych i politycznych oraz wgląd w struktury gospodarcze ordynacji*, Lublin 2000; W. Mich, *Jan Stecki (1871–1954): Portret polityka ziemiańskiego*, Lublin 1990.

² Zob. E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000.

programowych partii, materiałów statystycznych i druków urzędowych, publicystyki politycznej, pamiętników, wspomnień, i korespondencji. Autorka sięgnęła też do organów prasowych wydawanych przez endecję, zarówno o charakterze ogólnopolskim („Przegląd Narodowy”, „Przegląd Wszecpolski”, „Myśl Narodowa”, „Gazeta Warszawska”), jak i lokalnym („Głos Lubelski”, „Podlasiak”). Wykorzystała też tytuły, które prezentowały opcje polityczne krytyczne wobec ND („Ziemia Lubelska”, „Ekspres Lubelski”), albo były organami samorządów powiatowych, jak: „Echo Ziemi Lubartowskiej”, „Ziemia Krasnostawska” czy „Ziemia Włodawska”.

Granice chronologiczne opracowania wyznaczają daty ważne, zarówno w dziejach państwa polskiego oraz życia politycznym kraju, jak i w rozwoju ruchu narodowego. Punkt wyjścia stanowi odrodzenie niepodległej Polski w 1918 r., fakt oznaczający dla ugrupowań politycznych otwarcie nowego etapu formułowania programów i kształtowania taktyki politycznej. Cezurę końcową stanowi rok 1928, gdy odbyły się wybory po zakończeniu pierwszej kadencji parlamentu oraz kiedy kończył się etap działalności Związku Ludowo-Narodowego, głównej struktury politycznej narodowców w tym okresie i otwierał nowy okres wyznaczany powstaniem Stronnictwa Narodowego.

Praca składa się z trzech rozdziałów wyodrębnionych w oparciu o kryterium chronologiczno-problemowe. Dziesięć lat działalności ruchu narodowego w niepodległej Polsce autorka podzieliła na trzy okresy odpowiadające trzem rozdziałom. Treść pierwszego obejmuje pierwsze lata niepodległości, kiedy ugrupowania polityczne stały przed kwestiami budowy ustroju państwa, utrwalania granic, uchwalenia reform ważnych dla kształtu stosunków ekonomicznych i społecznych. Rozważania te poprzedza charakterystyka środowiska lubelskiej endecji i jej poczynania w okresie zaborów. Kończą natomiast przygotowania do kampanii wyborczej do parlamentu w 1922 r. Rozdział II przedstawia funkcjonowanie i rolę struktur endecji w okresie demokracji parlamentarnej funkcjonującej według zasad nakreślonych w konstytucji z 17 marca 1921 r., aż po zamach majowy 1926 r. i przejście władzy przez Józefa Piłsudskiego. Kwestie związane z przeobrażeniami ruchu i jego taktyki politycznej w nowych warunkach po zamachu majowym są przedmiotem rozważań w ostatnim trzecim rozdziale. Zamykają go wybory parlamentarne w 1928 r. oraz wysiłki podjęte na rzecz kształtowania struktur Stronnictwa Narodowego w Lubelskiem.

Wewnętrzna budowa wszystkich rozdziałów oparta została na podobnym układzie zagadnień obejmujących takie kwestie, jak: wpływy polityczne w świetle wyborów parlamentarnych i samorządowych, struktury organizacyjne ruchu, organizacje pomocnicze, prasa i działalność ideowa. W ramach tej ostatniej kwestii autorka analizowała stosunek endecji do bieżących zagadnień politycznych związanych z funkcjonowaniem ustroju politycznego, reform gospodarczych, kwestii mniejszości narodowych, oceną komunizmu. Jest to dość szczegółowy schemat porządkujący treść w krótkich przedziałach czasu, co ma swoje zalety, ale i wady. Ułatwia prezentację wielu szczegółowych faktów, pomaga ukazać specyfikę wydarzeń i wewnętrznych przemian lokalnych struktur, natomiast utrudnia ukazanie ewolucji stanowiska endecji wobec kluczowych spraw ustrojowych państwa, reform wewnętrznych, zamazuje obraz dynamiki procesów w całym omawianym okresie. Poza tym w ramach wąskich granic chronologicznych podokresów niektóre wątki są zaprezentowane bardzo wybiórczo lub ogólnie, np. stanowisko wobec zamachu majowego czy kwestii kryzysu parlamentaryzmu.

Opracowanie cechuje bardzo bogata faktografia. Na podkreślenie zasługuje zgromadzony przez autorkę materiał biograficzny, pozwalający zaprezentować dość wielostronną charakterystykę lokalnych elit Narodowej Demokracji w oparciu o takie cechy, jak środowisko pochodzenia, wykształcenie, formy aktywności zawodowej, społecznej, politycznej na szczeblu regionu bądź w wymiarze ogólnopolskim. Poprzez aktywność konkretnych osób poznajemy obraz dokonania Narodowej Demokracji na różnych polach. Dzięki temu opisywana rzeczywistość nie ma wymiaru tylko rejestracji suchych faktów, ale rysuje się jako dzieło bohaterów z krwi i kości.

Wiele uwagi zostało poświęcone przedstawieniu zasięgu oddziaływania endecji w regionie lubelskim w świetle wyników wyborów parlamentarnych (1919, 1922, 1928) i samorządowych (1919, 1927). W oparciu o materiały statystyczne, sprawozdania władz wojewódzkich i powiatowych,

uzupełnione informacjami z prasy, wspomnień i relacji autorka przedstawiła obraz wpływów na mapie politycznej województwa lubelskiego. Za pomocą zestawień i tabel porządkowała informacje o rozkładzie wpływów na obszarze województwa, poszczególnych powiatów, gmin wiejskich, a także i miast. Prezentowała dane wskazujące na proporcje zdobywanego poparcia w wyborach w stosunku do innych ruchów działających na Lubelszczyźnie: ludowców, socjalistów, sanacji, komunistów. Starła się przedstawić pozycję organizacji lubelskiej na mapie politycznej kraju, oceniając, że region lubelski sytuował się na miejscu środkowym na tle wysokich wyników uzyskanych w województwach zachodnich i bardzo słabych wpływów we wschodnich województwach. Starła się też wskazać na czynniki, które miały wpływ na taki charakter proporcji sił politycznych w województwie lubelskim: uwarunkowania historyczne, sytuację ekonomiczną i społeczną, nastroje społeczne, kwestię mniejszości narodowych.

Pozycja endecji w życiu regionu ukazana została także poprzez charakterystykę organizacji pomocniczych (Klub Społeczny, Stowarzyszenie Samopomocy Społecznej, Stowarzyszenie „Straż Narodowa”, Polskie Towarzystwo Opieki nad Kresami, Towarzystwo „Rozwój”, Narodowa Organizacja Kobiet, Młodzież Wszechpolska, Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”), poprzez które ruch starał się docierać i aktywizować różne środowiska społeczne: inteligencji, rzemieślników, młodzieży, kobiet, kombatanów. Wskazała na specyfikę ich poczynąń, zróżnicowane formy oddziaływania prowadzące do upowszechniania ideologii narodowej i pozyskiwania sympatyków w terenie.

Należy podkreślić, że autorka dążyła do ukazania praktyki politycznej ruchu w powiązaniu z warstwą ideowo-programową. Związek praktyki z elementami myśli politycznej widoczny jest zwłaszcza w części nazwanej chyba niezbyt precyzyjnie „działalność ideowa”. Znalazły się tutaj kwestie związane ze stanowiskiem lubelskiej endecji wobec funkcjonowania ustroju politycznego, spraw gospodarczych i społecznych, samorządu terytorialnego, mniejszości narodowych, komunizmu, masonerii i sekt wyznaniowych, neounii. Wybór tych kwestii warunkowany był ich znaczeniem w programie i praktyce ruchu narodowego. Prezentowany obraz jest niezbyt spójny, ale wskazuje na specyfikę działań podejmowanych przez lokalne struktury, na tle celów nakreślanych przez centralę decyzyjną ruchu. Pewnym uproszczeniem jest stwierdzenie, iż w latach 1918-1922 PSL Wyzwolenie lansowało program „bezpłatnego rozdawnictwa ziemi obszarników” (s. 115). W związku z prezentacją stanowiska endecji wobec komunistów nasuwa się pytanie o bardziej wnikliwe przedstawienie relacji wobec innych kierunków ideowych: ludowców, socjalistów, konserwatystów, piłsudczyków.

Nie ulega wątpliwości, że Ewa Maj przygotowała monografię z ogromną starannością, zarówno pod względem warsztatowym, jak i w warstwie faktograficznej. Przedstawiła obraz struktur oraz wielorakich kierunków aktywności ruchu narodowego na Lubelszczyźnie, starając się wskazać na związek z poczynaniami politycznymi centrum decyzyjnego ruchu. Ukazała w sposób dynamiczny rolę, jaką odgrywała Narodowa Demokracja w życiu politycznym i społecznym regionu na tle zmieniających się uwarunkowań politycznych.

Walorem książki jest komunikatywność treści. Praca została napisana ładnym, klarownym językiem, co ułatwia korzystanie nie tylko specjalistom, ale i szerszemu gronu miłośników zwłaszcza historii regionalnej. Książka może pełnić funkcję na polu popularyzacji wiedzy o dziejach najnowszych, zwłaszcza w aspekcie poznawania dziejów Lubelszczyzny i pielęgnowania tradycji małej ojczyzny. Należy oczekiwać, że badania te będą kontynuowane i poznamy także dzieje ruchu narodowego na Lubelszczyźnie po 1928 r.

Alicja Wójcik